

sinin geliştirdiğini söylemesine temas eder (*Zeitschrift für Geschichte*, II [1985], s. 158); arkasından da bu ifadenin, onun öncüsünün ve bu işi yaparken faydalanabileceği hazırlayıcı malzemenin bulunmadığı anlamına gelemeyeceğini ileri sürerek şarkiyatçılarda yaygın şekilde görülen bu tavrı her ne pahasına olursa olsun bırakmak niyetinde olmadığını gösterir. Ona göre müslüman mantıkçılarının Grek mantıkçılarına dayandıklarını gerçeğini tartışmaya dahi gerek yoktur; asıl mesele geçiş yollarının tesbitinden ibarettir. Bu var sayımdan hareketle, hemen her şeyi Grek mantıkçılarından aldığına inandığı İbn Sînâ'nın bu hangi yollardan gerçekleştirmiş olduğu konusunda bir dizi spekülasyon yapar. Meselâ Grek mantıkçılarının kullandığı bir kelime eğer İbn Sînâ'nın işlediği bir kavrama benziyorsa, bu benzerlik İbn Sînâ'nın ilgili fikri ve hatta bu alanı onlardan -bu konuda yazı yazıp yazmadıkları bilinmese dahi- aldığına göstermek için yeterli bir delildir. Bu arada İbn Sînâ'nın Aristo sonrası Grekçe eserleri görme imkânının olmadığını ve hangi kitapların Arapça'ya çevrildiğinin de kesin biçimde bilinmediğini kabul eder; ancak arkasından bunun sadece tesirin keyfiyetiyle ilgili olduğunu ve meseleyi daha da karmaşık bir hale getirdiğini ileri sürerek İbn Sînâ'nın, kaynaklarını daha önceki İslâm tefekküründe bulan Grek mantığından farklı bir mantık sistemi geliştirdiğini reddeder (*a.g.e.*, II [1985], s. 159). Ona göre, müslüman mantıkçılarının Aristo mantığında bulunmayan birçok alanda ortaya koydukları yenilikler Aristo sonrası Grek mantıkçılarından faydalanılarak açıklanmalıdır.

Gätje, İslâm'da dil-düşünce ilişkisi üzerinde çalışan nâdir araştırmacılardan biridir. Çeşitli makalelerinde mantıkla nahiv arasında ortak olan birçok konunun müslüman dil âlimleri tarafından nasıl ele alındığına temas ettikten sonra Batı'da yazılan Arapça gramer kitaplarında, nahiv kitaplarındaki ontolojik-semantik fikirlerin ihmal edilmesinden doğan eksikliklere dikkat çekmiştir. Nahiv konusundaki çalışmalarında Arapça'yı mantığa ırca ederek incelemek onun yazılarındaki en orijinal tarafı oluşturur. Ancak dilin mantığını ortaya çıkarmak için değil dili mantığa ırca etmek için çalışır ve bunu yaparken de dili kullanmanın ontolojik ön şartlarını ve sonuçlarını birinci planda tutarak İslâm dünyasında

unutulan bir düşünce şeklini adını koymadan sürdürür.

Sadece araştırma yapmakla kalmayan Gätje, çeşitli eserlerinde kendisinin de dahil olduğu araştırma geleneğinin ilimdeki önemini vurgulamış ve bu konudaki görüşlerini zaman zaman tekrar gözden geçirmiştir. Yayımlanmış yazılarının bir kısmı Alman üniversitelerindeki şarkiyatçılık üzerinedir. Gätje'nin eserleri, hem konuları hem de metodları açısından tarihî-filolojik şarkiyatçı geleneğinin bazı değişikliklerle birlikte günümüzdeki bir devamı olmaktan öteye geçmemiştir.

Eserleri. 1. *Die Parva naturalia des Aristoteles in der Bearbeitung des Averroes* (Tübingen 1956). 2. *Die Epitome der Parva naturalia des Averroes*. 1. Text (Wiesbaden 1961). 3. *Die Fragmente des 'Adi Ibn ar-Riqā'* (Tübingen 1961). 4. *Studien zur Überlieferung der aristotelischen Psychologie im Islam* (Heidelberg 1971). 5. *Koran und Koranexegese* (Zürich - Stuttgart 1971; İng. tercümesi, *The Qur'ân and its Exegesis*, Los Angeles 1976). 6. *Das Kapitel über das Begehren aus dem mittleren Kommentar des Averroes zur Schrift über die Seele* (Amsterdam - Oxford - New York 1985).

Gätje'nin başlıcaları yukarıda belirtilen kitaplarından başka ilmi dergilerde birçok makalesiyle ansiklopedi maddeleri yayımlanmıştır. Ayrıca müsvedde halinde çeşitli çalışmalar bırakmış olup bunlardan bazıları ölümünden sonra basılmıştır (Daiber, s. 11-16).

BİBLİYOGRAFYA :

Helmut Gätje, "Zum Begriff der Determination und Indetermination im Arabischen", *Arabica*, XVII, Leiden 1970, s. 225-251; a.mlf., "Die Gliederung der sprachlichen Zeichen nach al-Farabi", *Isl.*, XLVII (1971), s. 1-24; a.mlf., "Logisch-semasiologische Theorien bei al-Gazzali", *Arabica*, XXI, Leiden 1974, s. 151-182; a.mlf., "Zur Psychologie der Willenshandlungen in der islamischen Philosophie", *Saeculum*, XXVI, Freiburg 1975, s. 347-363; a.mlf., "Zur Struktur gestörter Konditionalgefüge im Arabischen", *Oriens*, XXV-XXVI (1976), s. 148-186; a.mlf., "Zur Lehre von den Voraussetzungsschlüssen bei Avicenna", *Zeitschrift für Geschichte der arabisch-islamischen Wissenschaften*, sy. 2, Frankfurt 1985, s. 140-204; a.mlf., "Zu neuen Ausgaben von Texten des Averroes", *Isl.*, LXVII (1990), s. 124-139; R. Jakobi, "Helmut Gätje (1927-1986)", *a.e.*, LXIV (1987), s. 1-3; H. Daiber, "Helmut Gätje (1927-1986)", *ZDMG*, CXXXVIII (1988), s. 1-16.



TAHSİN GÖRGÜN

GAUDEFROY-DEMOMBYNES,

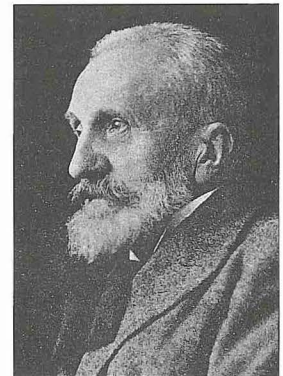
Maurice

(1862-1957)

Fransız şarkiyatçısı.

Amiens'de doğdu. Hukuk tahsili gördükten sonra Cezayir'e giderek orada René Basset'nin talebesi oldu; Arap dili ve edebiyatı hakkında geniş bilgi edindi. Paris'e dönünce Ecole des langues orientales'e intisap etti. 1895'te Cezayir'de Tilimsân Okulu'nda müdür olarak görev aldı. 1898 yılında Paris'e döndü ve Ecole des langues orientales'de kütüphane müdürü, 1911'de de aynı okulda Arapça hocası oldu. 1923'te altmış bir yaşında iken doktorasını tamamladı ve Paris Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne öğretim üyesi tayin edildi. 1927'de Sorbonne'a bağlı Ecole des hautes études'deki İslâm Araştırmaları Merkezi müdürlüğüne getirildi. 1935 yılında Académie des inscriptions et belles lettres'e üye seçildi. Cezayir'de kaldığı süre içinde Mağrib ve Endülüs tarihiyle ilgilendi ve bu bölgelerdeki Arap lehçeleri üzerinde çalıştı. 12 Ağustos 1957'de Paris'te öldü.

Eserleri. 1. *Les cérémonies du mariage chez les indigènes en Algérie* (Paris 1901). Bu eserinde, Cezayir'deki düğün âdet ve merasimleri hakkında diğer İslâm ülkeleriyle karşılaştırmalar yaparak bilgi verir. 2. *Les institutions musulmanes* (Paris 1921, 1931, 1946). 3. *La Syrie à l'époque des Mamelouks d'après les auteurs arabes* (Paris 1923). Memlükler döneminde Suriye'deki devlet teşkilâtı hakkında bilgi vermektedir. 4. *Le pèlerinage à la Mekke* (Paris 1923). 5. *Le monde musulman jusqu'aux croisades* (Paris 1931). Başlangıçtan Haçlı seferlerine kadar gelen bir İslâm tarihidir. 6. *La grammaire de l'arabe classique* (Paris 1937, R. Blachère ile birlikte). 7. *Mahomet* (Paris 1939, 1957). "L'évolu-



Maurice
Gaudefroy-
Demombynes

tion de l'humanité" serisinde yayımlanan ve Hz. Peygamber'in hayatı ile birlikte İslâmiyet'in temel esasları hakkında bilgi verilen bu eserde yazar Kur'an-ı Kerim'den geniş ölçüde faydalanmıştır. Kitap, diğer müsteşriklerin eserlerine göre oldukça tarafsız bir anlayışla kaleme alınmıştır.

Tercümeleler. 1. *Histoire des Benoul Ahmar, rois de Grenade* (Paris 1898). İbn Haldûn'un *el-İber* adlı eserinin Nasrîler'le ilgili bölümünün tercümesidir. Bu kısım De Slane'in *el-İber*'den yaptığı tercümeye mevcut değildir. 2. *Les cent et une nuits* (Paris 1911). Kuzey Afrika'da meşhur olan "Yüzbir Gece Masalları"nın çevirisidir. 3. *Masâlik al-abçâr: l'Afrique, moins l'Égypte* (Paris 1928). İbn Fazlullah el-Ömerî'nin *Mesâlikü'l-ebşâr* adlı eserinin Kuzey Afrika'ya ait kısımlarının notlar ilâvesiyle tercümesidir. 4. *Voyage d'Ibn Jobaîr* (Paris 1949-1956). İbn Cübeyr'in *er-Rihle*'sinin Endülü's'e ait kısımlarının çevirisidir.

Müellifin, hisbe ve adliye teşkilâtı başta olmak üzere İslâm tarihi ve medeniyetiyle ilgili birçok makalesi *Journal asiatique*, *Revue des études islamique*, *Revue de l'histoire des religions*, *Revue critique*, *Revue des traditions populaires*, *Revue historique*, *Revue d'histoire économique et sociale*, *Revue africaine*, *Journal des savants*, *Lettres d'humanité* gibi dergilerde yayımlanmıştır (başlıca çalışmaları için bk. *Mélanges Gaudetroy-Demombynes*, XI-XII).

BİBLİYOGRAFYA :

Mélanges Gaudetroy-Demombynes, Le Caire 1935-45, s. XI-XII; Necib el-Akîkî, *el-Müsteşrikûn*, Kahire 1964, I, 229-230; Bedevî, *Mevsû'atü'l-müsteşrikûn*, s. 181-182; Henri Massé, "Maurice Gaudetroy-Demombynes (1862-1957)", *Arabica*, IV, Leiden 1957, s. 225-230; Régis Blachère, "Maurice Gaudetroy-Demombynes (1862-1957)", *JA*, CCXLV (1957), s. 309-311.



MUSTAFA FAYDA

GAVS

(الغوث)

Kendisinden
mânevî yardım istendiğinde
kutba verilen unvan
(bk. KUTUB).

GAVS, Muhammed

(محمد الغوث)

Ebû'l-Müeyyed Muhammed b. Hatîriddîn
b. Abdillatif el-Gavs el-Hindî
(ö. 970/1563)

Gavsîyye tarikatının kurucusu
Hindistanlı Şüttârî şeyhi.

890'da (1485) Hindistan'ın Gevâliyâr (Gwalior) bölgesinde doğdu. Soyunun Ferîdüddin Attâr'a kadar uzandığı söylenir. Muhammed henüz yedi yaşında iken, Şüttârîyye tarikatının kurucusu Şeyh Abdullah-ı Şüttârî'nin mânevî torunu olan ve Şeyh Zuhûr veya Hacı Huzûr diye de tanınan Hacı Hamîd'e intisap etti. Onun yanında iki yıl mânevî eğitim aldıktan sonra on üç yıl yedi ay süren sıkı bir riyâzet dönemine girdi. Hayatını sadece ağaç yaprağı ve meyve yiyerek sürdürdüğü bu dönemde Hindû yogileriyle tanışarak onlardan yoga ve tantra öğrendi. Çünâr tepelerindeki riyâzet devrini tamamlayıp Gevâliyâr'a dönen Muhammed Gavs, bu dönemde Şüttârîyye tarikatına mensup şeyhler gibi devlet adamlarıyla dostane ilişkiler kurdu. Gevâliyâr Afgan lideri Tatar Han Sarang Hânî ile kurduğu dostluk sayesinde Bâbü'r'e mânevî destek sağlayarak Gevâliyâr'ın ona ilhakına yardımcı oldu. İlk Bâbürlü sultanlarından Bâbü'r, Hümâyûn ve Ekber Şah onunla münasebet kurdular. Astronomiyle yakından ilgilenen Hümâyûn, başta "da'vet-i esmâ" olmak üzere Gavs'tan bazı Şüttârîyye âdâbını öğrendi. Şîrşah tarafından taht-

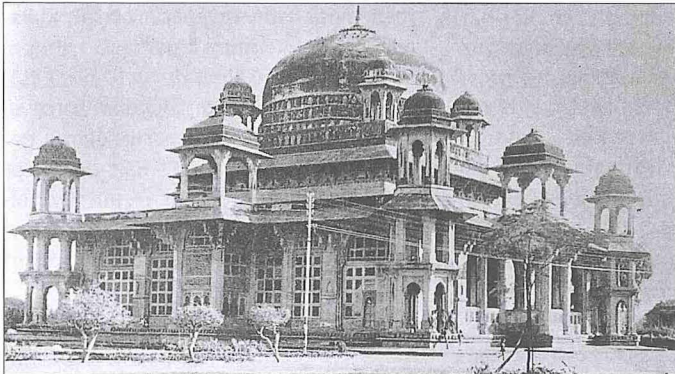
tan indirilen Hümâyûn'un İran'a iltica etmesi üzerine tasavvufî görüşlerine karşı çıkan ulemânın baskısıyla Gevâliyâr'dan ayrılmak zorunda kalan Gavs, Gucerât bölgesindeki Ahmedâbâd şehrine göç edip (947/1540) burada "devlethâne" adı verilen bir hankah kurdu. Gucerât ulemâsından Ali el-Müttakî onu tenkit ederek aleyhinde bir fetva verdi. Ancak bu olay şöretinin Ahmedâbâd'da yayılmasını önleyemedi. Ahmedâbâd'ın tanınmış âlimi Şeyh Vecîhüddin Alevî'nin de onun müridleri arasına katılması şöretini daha da arttırdı. 966 (1558) yılına kadar Gucerât'ta kalan Muhammed Gavs, Bâbürlü baskısının yoğunlaşması üzerine ailesi ve müridleriyle birlikte Agra'ya gitti. Ancak Ekber Şah'ın kendisine yakınlık göstermesine rağmen Agra'daki ortamı uygun bulmayarak Gevâliyâr'a döndü. 17 Ramazan 970'te (10 Mayıs 1563) Agra'da vefat etti. Cenazesi Gevâliyâr'a götürülerek orada defnedildi. Ekber Şah tarafından yaptırılan türbesi Hindû ve müslüman mimarisinin bir sentezini temsil etmektedir.

Gavs'ın Gevâliyâr'da iken yazdığı ve Hz. Peygamber'in mi'racına benzer mânevî tecrübelerini tasvir ettiği *Mî'râc-nâme* adlı eseri ulemâ arasında tepkiyle karşılanmış ve aleyhinde bir fetva çıkarılmış, ancak daha sonra müridi ve halefi Şeyh Vecîhüddin'in teşebbüsleriyle ulemânın bu fetvayı geri alması sağlanmıştır.

Hindûlar'la sosyal ilişkiler kuran Muhammed Gavs, Sanskritçe bir mistik risâle olan *Amratkund'u Bahrû'l-hayât* adıyla Farsça'ya tercüme etmiş ve Hindû mistik kavramlarını tasavvufa uyarlamaya çalışmıştır. Onun Şüttârîyye müridleri için geliştirdiği "ilm-i Şüttârâ" diye bilinen mânevî disiplin üç esasa dayanır. "Da'vet-i esmâ" da denilen bu metot esmâ-i hüsnânın özel bir mânevî güce sahip olduğu, yıldızların esmâ-i hüsnânın okunmasından etkilendiği ve yıldızların insan kaderine tesir ettiği inançına dayanır.

Şüttârîyye tarikatı Gavs'ın irşad faaliyetleriyle önce Hindistan'da, daha sonra Endonezya'da yayılmış, pek çok âlim ve şeyh onun tarikatına intisap etmiş, meşhur müzisyen Tan Sen gibi bazı Hindûlar şeyhin mânevî olgunluğuna hayran olmuşlardır.

Eserleri. Ümmî olduğunu söylemesine rağmen *el-Cevâhirü'l-ğams* (Fas 1318),



Muhammed
Gavs'ın
türbesi -
Gevâliyâr /
Hindistan